

İlkokul Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Hayat Bilgisi* (Sachunterricht) Dersine Yönelik Algı ve İstekleri: Almanya Örneği

Z. Nurdan BAYSAL**
Zeynep DİLBER-ÖZER***

Atf için:

Baysal, Z. N. ve Dilber-Özer, Z. (2021). İlkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin hayat bilgisi (sachunterricht) dersine yönelik algı ve istekleri: Almanya örneği. *Journal of Qualitative Research in Education*, 26, 340-360. doi: 10.14689/enad.26.15

Öz. Bu araştırmanın amacı; Almanya’da eğitim gören üçüncü sınıf ilkökul öğrencilerinin hayat bilgisi dersine yönelik algılarının ortaya konulmasıdır. Bu ders bağlamında öğrencilerin sevdiği/sevmediği konular, kullanılan materyaller ve hayat bilgisi dersine yönelik algıları incelenmiştir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomonoloji) deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Baden Württemberg eyaletinin başkenti Stuttgart merkezde yer alan iki ilkökulda öğrenim gören toplam 41 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın verileri açık uçlu sorulardan oluşan öğrencilere doldurtulan “Hayat Bilgisine Yönelik Algı Formu” ile çocukların yaptıkları resimler ve bu resimlere dair anlatımlarının kaydedilmesi yoluyla toplanmıştır. Araştırma verileri içerik analizi ve betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin bu dersin tüm konularını sevdiği bulunmuştur. Derste en çok materyal olarak; kalem, tutkal, kâğıt ve makas kullandıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin çoğunun derste konuların sanatla birleştirilmesini istedikleri belirlenmiştir. Ayrıca öğrenciler bu derste bol bol deneyler yapmakta ve yapmak istemektedirler. Bu sonuçlar doğrultusunda Almanya’da hayat bilgisi derslerinde sosyal bilimler içeriğine giren konuların sevdirmesi için önlemler alınması, sınav ve çalışma yaprağı uygulamalarına daha az yer verilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hayat bilgisi, konular, materyaller, algı

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 21.04.2020
Düzeltilme Tarihi: 10.01.2021
Kabul Tarihi: 15.04.2021

© 2021 ANI Yayıncılık. Tüm hakları saklıdır.

* Almanya’da ilkökul öğretim programında sosyal ve fen konularından oluşan disiplinler arası dersin adı “Sachunterricht”tir. Bu dersin öğretim programını tüm eyaletler için hazırlayan “Gesellschaft für Didaktik des Sachunterrichts [GDSU]” derneği resmi sitesinde dersin İngilizce adını “General Studies” olarak çevirmiştir. Dersle ilgili İngilizce yayınlanan araştırmalarda da bu ifade kullanılmaktadır. Türkiye’de yaygın olarak Hayat Bilgisi dersinin İngilizce karşılığı “Life Studies”, “Life Knowledge” olarak kullanılmış olsa da bu araştırmada “General Studies” ifadesi tercih edilmiştir.

** Sorumlu Yazar: Marmara Üniversitesi, Türkiye, znbaysal@marmara.edu.tr

*** İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Türkiye, zeynepdilber@yahoo.com

Çıkar Çatışması Beyanı: Yok

Giriş

Almanya'da ilköğretimde altı öğrenme alanı vardır, bu alanlardan ikisi hayat bilgisinin alanına girer ve diğer dört öğrenme alanıyla bağlantılıdır. Bu alanlar; estetik, dil, sosyal, bilimsel ve teknik, matematiksel, din ve felsefi alanlardır. Bunlardan sosyal alan ile bilimsel ve teknik alan, hayat bilgisinin konularını oluşturmaktadır ve diğer alanlarla ilişkilidir (Köhnlein, 2011). Sosyal bilgiler ve fen derslerinin konularından oluşması sebebiyle Almanya'daki bu ders Türkiye'deki hayat bilgisi dersi ile benzerdir.

Almanya'daki bakış açısına göre ilköğretim; öğrencilerin fiziksel, zihinsel gelişmişlik durumlarına, öğretime hazır olma seviyelerine ve eğitim kademelerine uygun, etkin öğrenme yöntemlerinin öğretildiği bireylerin hayata hazırlanmasına yardım eden en temel basamaktır. Bu basamakta yer alan hayat bilgisi dersi aracılığıyla bireyler yaşamlarında karşılaşacakları sorunlarla yüz yüze getirilmekte ve bireylerin bu sorunlara çözüm üretmesi sağlanmaktadır. Böylece hayat bilgisi dersi ile bireylerin yaşama hazırlanması ve sosyal bilgiler ve fen bilgisi gibi derslerin temelini oluşturulmasına çalışılmaktadır. Okula başlamak çocuğun hayatında köklü değişikliklere neden olmakta, evin dışındaki insanlarla belli kurallar çerçevesinde iletişim kurmasını gerektirmektedir. Çocuğa bu yeterlilikler hayat bilgisi dersinde yapılan yönlendirmelerle kazandırılmaktadır. Orta öğretimin aksine, ilköğretimde temel ilke; düşünme yollarını öğretme, deneyim kazandırma ve böylece temel eğitimi hesaba katan bütüncül öğretimdir (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport Baden-Württemberg, 2016). Bu dersin öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrendikleri temel bir ders olarak uygulandığı söylenebilir.

Diğer ülkeler ilköğretim düzeyinde incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nde hayat bilgisi dersine karşılık gelebilecek bir ders bulunmamaktadır. Bu ülkede sosyal bilgiler dersi ilk sınıflardan başlayarak üst sınıflara doğru devam etmekte, fen konuları da ayrı bir ders olarak işlenmektedir. İngiltere'de de hayat bilgisi dersine karşılık gelen bir ders olmamakla birlikte bu ülkede dersler bilim alanlarına uygun bir şekilde ilköğretim ilk sınıflarından itibaren ayrı dersler olarak işlenmektedir. Türkiye'de Cumhuriyet dönemi boyunca sosyal ve fen bilimleri konularının birleştirildiği ve bütüncül yaklaşım ile düzenlenen hayat bilgisi dersine benzer bir uygulama yine çok eskiden beri bütüncül olması ile dikkat çeken Almanya eğitim sistemindeki benzer ders ile örtüşmektedir (Öztürk ve Dilek, 2004). Fransa Öğretim Programı incelendiğinde ise hayat bilgisine karşılık olarak dünyanın keşfi ve ortak yaşam olmak üzere iki farklı ders bulunduğ görülmektedir (Şahenk, 2009). Bu çalışmada verilerin Almanya'dan toplanmasının nedeni Türkiye'de okutulan hayat bilgisi dersine benzer bir dersin Almanya'daki ilköğretimde yer almasıdır.

Hayat bilgisi dersi, Almanya'da ilköğretim birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar her sınıf programında yer almaktadır ve Almanca ve matematik ile birlikte üç temel dersten birisidir (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport Baden-Württemberg, 2004). Dersin Almanca adı olan Sachunterricht'i doğrudan tercüme etmek zor olmakla birlikte bu

ders; çevre, bilim ve sosyal eğitimin karşılığı olarak bu isimle kullanılmaktadır (Kuhn, 2002). Bu ders sosyal bilimler ile fen bilimleri içeriğinin öğretildiği disiplinler arası yaklaşımla hazırlanan bir derstir. Bu disiplinler arası yaklaşım bazen sonraki sınıflarda da devam eder. Örneğin; Gymnasiumlarda beş ve altıncı sınıflarda dersin adı "Dünya ve Çevre Bilgisi" olmakta, yedinci ve sekizinci sınıfta ise disiplinler arası yaklaşım terkedilerek fen konuları biyoloji, kimya ve fizik dersleri olarak ayrılmaktadır. Bu durum eyaletten eyalete değişiklik gösterebilir (Barke, Harsch ve Schmid, 2012). Disiplinler arası olması anlamında Türkiye'deki hayat bilgisi dersi ile Almanya'daki hayat bilgisi (Sachunterricht) dersi oldukça benzerlik göstermektedir. Her iki dersin içeriğinde sosyal ve fen bilimlerinin konuları öğrenci gelişim özelliklerine uygun bir şekilde bütünleştirilmiştir. Türkiye'de de hayat bilgisi bütüncül bir anlayışla düzenlenmiştir ve ilkökul bir, iki ve üçüncü sınıfın en temel derslerinden birisidir.

Almanya'da hayat bilgisi dersinin adı eyaletlere göre değişebilmektedir. Örneğin, Bayern'de "Heimat und Sachunterricht" (heimat: vatan), Thüringen'de "Heimat und Sachkunde" (sachkunde: uzmanlık); Berlin, Bremen ve Hessen'de "Sachunterricht", Baden-Württemberg eyaletinde ise "Mensch, Natur und Kultur" (insan, doğa ve kültür) olarak adlandırılmıştır (Knörzer, 2006). Mensch, Natur und Kultur (MNK): Hayat bilgisi dersinin 2004-2015 yıllarında Almanya'da Baden-Württemberg eyaletindeki adıdır. İçeriğinde sosyal ve fen bilimlerinin yanı sıra "Sanat", "Müzik" ve "Tekstil Tasarımı" gibi estetik konularının olduğu derstir. 2016'da bu eyalette yenilenen program ile dersin adı tekrar hayat bilgisi (Sachunterricht) olmuştur. Müzik ve Sanat dersleri ayrı dersler olarak programda yer almıştır (Lohrmann, 2017). Dersin isminde eyaletlere göre farklılıklar olsa da derslerin öğretiminde takip edilen öğretim programlarında yer alan yeterliklerde ulusal birlik söz konusudur.

Türkiye'de hayat bilgisi dersi Cumhuriyet'in başlangıcından bu yana bu isimle okutulagelmektedir ve tüm programlarda ilk üç sınıfta yer almaktadır. Hayat bilgisi, iyi insan, iyi bir vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal ve doğa bilimlerinin yaşama yönelik konularını kaynaştırarak bir bütünlük içerisinde ele alan bir ilkökul derstir. Buna göre hayat bilgisi dersinin disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olduğu, sosyal ve doğa bilimlerine ait konuların bu yaştaki çocukların gelişim özellikleri de dikkate alınarak kaynaştırıldığı görülmektedir. Çocuk merkeze alınarak onun yaşamıyla ilgili konular bir bütünlük içinde ona sunulmaktadır (Gültekin, 2015). Bu özellikleri ile hayat bilgisi dersi öğrencilerin gelişim özelliklerinin dikkate alındığı özel bir yapıya sahiptir.

Türkiye'de hayat bilgisi dersi, ilkökul bir ve ikinci sınıflarda haftada dörder ders saati, üçüncü sınıfta ise haftada üç ders saati okutulacak şekilde planlanmıştır. Ünite temelli anlayıştan hareket edilerek oluşturulan programda üç sınıf seviyesinde de aynı isimle altı ünite bulunmaktadır. Ünite isimleri; "Okulumuzda Hayat", "Evimizde Hayat", "Sağlıklı Hayat", "Güvenli Hayat", "Ülkemizde Hayat" ve "Doğada Hayat" tır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). İlkokulun ilk sınıflarında ayrıca bir vatandaşlık bilgisi dersi okutulmamaktadır. Vatandaşlık değerlerinin temelini de atıldığı ilk ders hayat bilgisi derstir. Bu ders vasıtasıyla öğrencilere elde ettiği bilgilerle harekete geçebilen vatandaş olma özellikleri yaşam içerisinde yaşamsal örneklerle kazandırılması hedeflenmektedir.

Almanya’da ilkokullar farklı öğrencilerin bir araya geldiği yerler olarak düşünülmektedir. Her çocuk kökenine ve yeteneklerine bakılmaksızın diğer çocuklarla birlikte öğrenir. Almanya’da kültürel çeşitlilik, kültürel ve sosyal öğrenme süreçleri için bir kaynak ve temel eğitim süreçleri için bir fırsat olarak görülmektedir. İçerik, öğretim yöntemleri ve görev türleri belirlenirken çocukların bireysel gereksinimleri dikkate alınmaktadır. Öğrencilerin bireysel gelişim aşamalarına göre öğrenme temposu ve farklı erişim yolları göz önünde tutulmaktadır. Ayrıca ilkokulda işbirlikçi öğrenmeye büyük önem verilmektedir (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport Baden-Württemberg, 2016). Türkiye’de de programlarda yapılan son düzenlemelerle öğrencilerin mutlu olacakları aktif öğrenme ortamlarının oluşturulacağı bir hayat bilgisi dersi tasarlanmaya çalışılmıştır. Ancak araştırmalar bu programların uygulamaya dönüşmesinde başarısız kaldığını ortaya koymuştur (Erdoğan vd., 2015). Türkiye’de uygulama sorunlarının belirlenmesinde hayat bilgisi dersi bazında benzer bir sistem olarak Almanya eğitim sisteminde dersin öğrencilerin algılarından incelenmesi kendi ülkemizdeki sorunlara çözüm üretilmesi açısından değerli görülmektedir.

İlkokul, kontrollü eğitim süreçleri ile çocukların kendine özgü yapıcı süreçleri arasında pedagojik bir denge sağlar. Bu durum bireysel olarak yönlendirilmiş ve iletişimsel olan öğrenme fırsatları sunar. Böylece öğrenme ortamında öğrencilerin toplumsallaşmasına yardımcı olunur. Mesleki desteğin kalitesi, çocukların yeterlikleri edinme başarısına bağlıdır. Öğrenme, bir taraftan bireysel olarak uyarlanmalı ve bu nedenle farklılaştırılmalıdır; diğer taraftan, farklı öğrenme düzeylerine sahip tüm çocuklar ortak ders içinde ve ortak kapsamda olmalıdır (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport Baden-Württemberg, 2004). Hayat bilgisi dersini hem bireysel farklılıklara dikkat ederek hem farklı yöntem teknik ve çeşitli deneyimlerle uygulamaya çalışan Alman eğitim sistemi içerisinde öğrencilerin bu dersi nasıl algıladığını ve isteklerini belirlemek isteği ile bu çalışma planlanmıştır. Araştırmada Almanya’da hayat bilgisi dersinin öğretimi, bu öğretim sürecinde öğrencilerin sevdikleri, sıkıldıkları konular, unutulamayan deneyimler, kullanılan materyaller ve dersi nasıl işlemek isteyecekleri ile ilgili isteklerine yönelik sorulara cevap aranmıştır. Almanya’da eğitim alan öğrencilerin hayat bilgisi dersi ile ilgili algı ve hayallerinin ortaya konması, bu dersten daha fazla verim alınabilmesi için ihtiyaçların belirlenmesi, giderilmesi ve öğretiminin daha etkili hale getirilmesinde oldukça önemlidir. Bu anlamda çalışmadan elde edilen sonuçların uygulamalara ışık tutacağı umulmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; üçüncü sınıf ilkokul öğrencilerinin hayat bilgisi dersine yönelik algılarının konulara karşı tutum (sevilen/sevilmeyen), kullanılan materyaller ve çocukların yaptıkları resimler, bu resimlere dair anlatımları ve çocuklara doldurtulan açık uçlu bir form yoluyla incelenmesidir. Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır: Almanya’da öğrenim gören üçüncü sınıf öğrencilerinin;

- Hayat bilgisi dersinin en çok sevdikleri/sevmedikleri/sıkıldıkları konuları nelerdir?

- Hayat bilgisi dersinde yaşanan, unutulamayan deneyimler nelerdir?
- Hayat bilgisi dersinde yaygın olarak kullandıkları materyaller nelerdir?
- Hayat bilgisi dersinin işlenmesine yönelik istekleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, katılımcılar, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Desen

Nitel araştırma olarak düzenlenen bu araştırmanın deseni olgubilim (fenomonoloji)dir. Olgubilim, farkında olunan fakat ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Olgular ise yaşamdaki olaylar, deneyimler, algılar, kavramlar ve durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Olgubilim, araştırılan olgunun anlamına odaklanmakta, konuyla ilgili bireylerin deneyimlerinin anlamını açıklamaktadır. Bu nedenle olgubilim, bireylerin deneyimlerini ayrıntısıyla incelemeye çalışmaktadır (Johnson, 2000; Smith ve Eatough, 2007; akt., Onat-Kocabıyık, 2016). Bu araştırma türünde insanların fenomen (duyularla algılanan şey) hakkındaki algıladıkları, yükledikleri anlamlar ve hisleri açıklanmaya çalışılmaktadır (Patton, 2014). Olgubilimin oldukça fazla uygulama biçimi bulunmasına rağmen her birinde öznel deneyime öncelik verilmektedir (Onat-Kocabıyık, 2016). Bu araştırmada açıklanmaya çalışılan fenomen Almanya'da öğrenim gören öğrencilerin hayat bilgisi dersine yönelik algıları, yükledikleri anlamlar ve dersin konularına yönelik duyguları ve istekleridir. Bu bilgiler ışığında Türkiye'de uygulanan hayat bilgisi dersi için çıkarımlarda bulunmak önemli görülmektedir.

Katılımcılar

Araştırma, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Almanya'da Baden Württemberg eyaletinin başkenti Stuttgart merkezde yer alan araştırmacılarından biri için kolay ulaşımın sağlanabildiği iki devlet okulunda yapılmıştır. Kazara ya da elverişli örnekleme ismi ile de anılan uygun örnekleme yönteminde (convenience/accidental/incidental sampling) zaman, para ve işgücü kaybını önleme temel amaç edinilir. Burada araştırmacı en ulaşılabilir ve maksimum tasarruf sağlayacak bir durum örnek üzerinde çalışır (Cohen ve Mannion, 1989; Ravid, 1994; akt., Büyüköztürk vd., 2017). Bu okullardan katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan tipik örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Tipik durumlar, evrende yer alan çok sayıdaki benzeri arasından genel olarak incelenen olay veya olguyu açıklayabilecek düzeyde bilgi içeren durumlardır. Tipik durumlar, sıra dışı olmayan ve toplum içinde ortalama olarak kabul gören durumları kapsamaktadır

(Patton, 2005; akt., Baltacı, 2018). Araştırmacının bir kültürü veya toplumsal olguyu, bu kültür veya olguya yabancı olan kişilere aktarmak için tipik durumları kullanması önemlidir (Miles ve Huberman, 1994; akt., Baltacı, 2018). Bu okullarda görev yapan üçüncü sınıf öğretmenlerinin bilgisine başvurularak sınıflarda aşırı uçlarda yer almayan hayat bilgisi dersine katılım sağlayan, ortalama olarak kabul edilebilecek öğrenciler çalışmaya katılmıştır. Katılımcı öğrencilerle ilgili özellikler Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1.

Katılımcı Öğrencilerin Özellikleri

Okul*	Kız	Erkek
PLUTOSCHULE	11	13
URANUSSCHULE	13	4
Toplam	24	17

*Okulların isimleri anonimdir.

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya bir okuldan 11 kız, 13 erkek diğer okuldan, 4 erkek 13 kız olmak üzere toplam 41 öğrencinin katıldığı görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında Baysal vd. (2018)’nin çalışmalarında kullandıkları formdan esinlenilerek araştırmacılar tarafından hazırlanıp biri sınıf öğretmenliği diğeri ise ölçme değerlendirme olmak üzere iki alan uzmanının görüşlerine başvurularak düzenlenen beş açık uçlu sorunun yer aldığı form, katılımcı öğrencilere doldurulmuştur. Bu sorular: 1) Hayat bilgisi dersinde en sevdiğin konular hangileridir? 2) Hayat bilgisi dersinde sıkıldığın/sevmediğin konular hangileridir? 3) Hayat bilgisi dersinde yaşadığın, unutamadığın, senin için özel bir deneyimini anlatır mısın? 4) Hayat bilgisi dersinde hangi araç-gereçleri/materyalleri kullanıyorsunuz? 5) Hayat bilgisi dersinin nasıl işlendiğini hayal edersen? Resmini çizebilir misin? şeklindedir. Öğrencilerden hayal ettikleri hayat bilgisi dersini resimlemeleri istenmiştir. Resimlerde neler anlattıkları sorulmuş ve kaydedilmiştir. Formun doldurulması, resimlerin yapılması ve resimde neler anlatıldığına kaydedilmesi işlemleri 10-20 Temmuz 2016 tarihleri arasında araştırmacılarından biri tarafından gerçekleştirilmiştir (Baden Württemberg eyaletinde okullar her yıl 25 Temmuz’dan sonra yaz tatiline başlamaktadır). Formların doldurulması 15 ila 20 dakika arasında değişmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz olmak üzere iki teknikten yararlanılmıştır. Öğrencilerin sevdiği, sevmediği konular ve hayat bilgisi dersinde kullandıkları materyaller içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi yöntemi ile ilişkiler ve kavramlar belirlenmeye çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Öğrencilerin bu derste yaşadıkları unutamadıkları deneyimleri ve çizdikleri resimler ise hem içerik hem de betimsel analiz yöntemine göre analiz edilmiştir.

Betimsel analiz, elde edilen verilerin oluşturulan temalar altında açıklanması, yorumlanması, neden-sonuç ilişkilerinin irdelenmesi ve sonuca ulaşılmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Ayrıca bu analiz tekniği verilerin araştırma soruları dikkate alınarak sunulmasına olanak verir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Öğrencilerden toplanan açık uçlu formlar numaralandırılmış, her bir soruya verilen cevaplar öncelikle Almanca'dan Türkçe'ye çevrilmiş ve araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunmuştur. Sorulara verilen cevaplar ortak olan betimlemelere göre ayrılmıştır. Formlardan elde edilen betimlemeler kodlanarak kategoriler belirlenmiştir. Kodlama ve kategorileştirmede araştırmacılarından ikisi önce ayrı ayrı kategorileri belirlemiş ve tutarlılığı sağlamıştır. Sonra bir araya gelmiş kategorilere isim vermede anlaşmazlıkları gidererek eşleşmeleri sağlamış ve ortak bir karara varılmıştır. Bu işlemler sonucunda; öğrencilerin hayat bilgisi dersinde sevdikleri ve sıkıldıkları konu ve alanlar, hayat bilgisi dersinde unutamadıkları deneyimler, hayat bilgisi dersinde kullandıkları araç-gereç/materyaller ve hayat bilgisi dersinin öğrenilmesine ilişkin hayalleri olmak üzere dört ana kategori belirlenmiş ve bulgular bu kategoriler altında sunulmuştur.

Analizler incelendiğinde katılımcı öğrencilerin açıklamalarında dersin adı MNK olarak yer almaktadır. Bunun sebebi araştırmanın yapıldığı tarihte Baden Württemberg eyaletinde hayat bilgisi dersinin sanat ve müzik dersleri ile kümelendirilerek Türkçesi "İnsan, Doğa ve Kültür" olan ders adıyla programda yer almasıdır. 2004-2016 yılları arasında programda bütünleştirilmiş şekilde bulunan bu ders kümesi 2016-2017 öğretim yılı itibariyle çözülmüş ve üç ayrı ders, programda bağımsız olarak yer almıştır. Kümelenecek derste merkezde hayat bilgisi yer almakta olup diğer dersler tematik yaklaşımla hayat bilgisi dersini destekleyici nitelik sergilemekteydi.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırmacılar arasında "görüş birliği" ve "görüş ayrılığı" olan konular belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994) tarafından ortaya konan Görüş Birliği/(Görüş Ayrılığı+Görüş Birliği) x 100 formülü (Tavşancıl ve Aslan, 2001) ile kodlayıcı güvenirliliği çizim tekniği için %90, görüşmeler için ise %95 olarak bulunmuş ve belirlenen kategorilerin tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlaşılabilirliği sağlamak amacıyla öğrencilerin ifadelerinden "MNK'da yaptığımız deneyler bence harika." örneğinde olduğu gibi doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca araştırmada katılımcıların gerçek isimleri yerine verilen kod isimler kullanılmıştır. Örneğin, 8K.Ö. sekiz kodlu kız öğrenciyi betimlemektedir. Öğrencilerin aileleri ile iletişime geçilmiş, araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve öğrenciler gönüllülük esasına göre araştırmaya dâhil edilmişlerdir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma soruları temel alınarak oluşturulan dört temaya yer verilmiştir. Bu temalar; öğrencilerin hayat bilgisi dersinde sevdikleri ve sıkıldıkları konu ve alanlar (1 ve 2. soru), hayat bilgisi dersinde unutamadıkları deneyimler (3. soru), hayat bilgisi

dersinde kullandıkları araç-gereç/materyaller (4. soru) ve hayat bilgisi dersinin öğrenilmesine ilişkin istekleri şeklindedir. Her bir tema tablo olarak sunulmuş, tablolarda kategorilere, frekanslara ve ikinci ve dördüncü kategorilere ilişkin betimlemelere yer verilmiştir. Ayrıca tablolar yorumlanmıştır.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Sevdikleri ve Sıkıldıkları Konu ve Alanlara İlişkin Algıları

Araştırmanın birinci sorusu olan “Hayat bilgisi dersinde hangi konuları seviyorsunuz?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Sevdikleri Konu ve Alanlara İlişkin Algıları

Tema	Alt Tema
Sevdikleri konular	Hayvanlar (ördek, kelebek, kurbağa)
	Bitkiler (patates, tahıl, orman)
	Su/Su döngüsü
	Hava
	Buluşlar
	Doğa
	İnsanlar
	Güneş
	Rüzgâr
	Sonbahar
Besin piramidi	
Sevdikleri etkinlik alanı	Sanat/Elişi
	Deneyler
	Müzik

Tablo 2’de katılımcı öğrencilerin hayat bilgisi dersinde sevdikleri konu ve alanlara ilişkin algıları bir bütün olarak ele alındığında, konular ve etkinlik/etkinlik alanı şeklinde iki farklı kategori açısından değerlendirildiği görülmektedir. Katılımcı öğrencilerin konular olarak çoğunlukla hayvanlar (ördek, kelebek, kurbağa), bitkiler (patates, tahıl, orman), su/su döngüsü, hava gibi daha çok fen içerikli konuları sevdikleri görülmektedir. Sosyal bilimlerin alanına giren insanlar konusu daha az sayıda öğrencinin sevdiği konulardanken, birer öğrenci de güneş, rüzgâr, sonbahar ve besin piramidi konusunu sevdiğini belirtmiştir. Katılımcı öğrencilerin çoğu etkinlik alanı olarak sanat/elişi, bir kısmı deneyleri, az bir kısmı ise bu derste müziği sevdiğini ifade etmiştir.

Araştırmanın ikinci sorusu olan “Hayat bilgisi dersinde sevmediğin/sıkıldığın konular hangileridir?” sorusuna alınan cevaplar Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Sevmedikleri/Sıkıldıkları Konulara İlişkin Algıları

Tema	Alt Tema
Sevmedikleri konular	Hiçbiri
Sıkıldıkları konular	Hayvanlar (ördek, kelebekler, kurbağa) Bitkiler (patates, tahıl) Hava Doğa İnsanlar Beslenme Buluşlar Su
Sıkıldıkları etkinlik alanı	Sanat Müzik

Tablo 3'te katılımcı öğrencilerin hayat bilgisi dersinde sevmedikleri/sıkıldıkları konulara ilişkin algıları bir bütün olarak ele alındığında, sevmedikleri konular, sıkıldıkları konular ve sıkıldıkları etkinlik alanları şeklinde üç kategori açısından değerlendirilmiştir. Öğrencilerin çoğunlukla hayat bilgisi dersinde sevmedikleri konunun olmadığı yönünde ifadeleri dikkat çekmektedir. Katılımcıların sıkıldıkları konular daha çok hayvanlar, bitkiler ve hava konusu iken daha az doğa, insanlar ve beslenme, az bir kısmı ise buluşlar ve su konusundan sıkıldığını belirtmiştir. Katılımcılar dersin içinde etkinlik alanı olarak sanat ve müzikten eşit oranda sıkılmaktadır.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Unutamadıkları Deneyimlerine İlişkin Algıları

Araştırmanın üçüncü sorusu olan "Hayat bilgisi dersinde yaşadığın, unutamadığın, senin için özel bir deneyimini anlatır mısın?" sorusuna alınan cevaplar Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Unutamadıkları Deneyimlerine İlişkin Algıları

Tema	Alt Tema
Konulara yönelik olumlu deneyimler	Hayvanlar (ördek/kurbağa/kelebekler) Bitkiler (patatesler/orman/tahıl) Hava İnsanlar Doğa Buluşlar
Etkinlik/Etkinlik alanına yönelik olumlu deneyimler	Termometre Deneyler Sanat/Elişi (boyamalar) Kültür Oyunlar
Olumsuz deneyimler	Hava konusu sınavı Patates konusunda çalışma yaprakları

Tablo 4'te öğrencilerin hayat bilgisi dersinde unutamadıkları deneyimlerine ilişkin algıları bir bütün olarak incelendiğinde olumlu ve olumsuz deneyimler olarak iki kategori oluşmuştur. Olumlu deneyimler ise konular ve etkinlik/etkinlik alanları olmak üzere iki alt kategoride toplanmıştır. Katılımcıların çoğunlukla hayat bilgisi dersinde unutamadıkları deneyimlerin olumlu deneyimler azının ise olumsuz deneyimler olduğu görülmektedir. Öğrencilerin, çoğunluğu hayvanlar, bitkiler, hava konusu ile ilgili deneyimlerini, bir kısmı insanlar ile ilgili deneyimlerini, azı ise doğa, buluşlar ve termometre konusu ile ilgili deneyimlerini ve yaptıkları deneyleri hatırlamaktadır.

Hayvanlarla ilgili deneyimlerini öğrenciler; "Ördeğimiz de vardı." (14K.Ö.), "Ördekler çok iyi yüzerler çünkü paletleri var." (11K.Ö.) şeklinde belirtmiştir. Bitkilerle ilgili deneyimlerini ise; "Patatesten çok şey öğrendik." (14E.Ö.), "Bitkiler susuz ölürler." (11E.Ö.), "Orman evindeki hafta çok güzeldi, her şey çok heyecanlıydı ve bir şeyler öğrendik." (12K.Ö.) şeklinde ifade etmişlerdir. Bir öğrenci, "Bitkiler ve hayvanlarla ilgili konuyu sevdim." (9E.Ö.) diyerek her iki konuyu da unutamayacağını belirtmiştir. Katılımcı öğrencilerden biri termometre yapımı ile ilgili olarak; "Benim için, kendi yaptığımız termometre en özeldir." (13E.Ö.) diyerek unutulmayacak bir deneyim olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı öğrencilerin çoğu hayat bilgisi dersinde yaptıkları deneyleri unutulmaz olarak nitelendirmiştir. Öğrenciler bu deneyimlerini farklı şekillerde ifade etmişlerdir: "Yaptığımız deneyleri sevdim." (2E.Ö.), "Deney yapmayı sevdim." (4E.Ö.), "Deneyleri çok sevdim." (1K.Ö.), "Hava ile bağlantılı deneyleri güzel buldum". (4K.Ö.), "MNK'da yaptığımız deneyler bence harika." (8K.Ö.). Bir öğrenci ise bu soruya tek kelime ile "deneyler" (6K.Ö.) cevabını vermiştir. Öğrencilerin az bir kısmı ise kültür ve oyunları, unutamadıkları deneyimler olarak belirtmiştir. Katılımcı öğrencilerin bir kısmı hava konusu ile ilgili oldukları sınavı, bir kısmı ise patates konusunda doldurdıkları çalışma yapraklarını olumsuz deneyimler olarak ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Kullandıkları Araç-gereç/Materyallere İlişkin Algıları

Araştırmanın dördüncü sorusu olan "Hayat bilgisi dersinde hangi araç-gereçleri/materyalleri kullanıyorsunuz?" sorusuna alınan cevaplar Tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5'te katılımcı öğrencilerin hayat bilgisi dersinde kullandıkları araç-gereçlere/materyallere ilişkin algıları genel olarak değerlendirildiğinde kırtasiye materyalleri, gerçek hayattan materyaller ve diğer materyaller şeklinde üç ana kategori oluşmuştur. Katılımcı öğrenciler en çok kalem (kurşun kalem/dolma kalem /boya kalemleri), tutkal (yapıştırıcı), kâğıt (defter/çalışma kâğıdı/karton) ve makas kullanmakta, daha az oranda silgi (mürekkep silici), tebeşir, suluboya ve klasör kullanmaktadır. Katılımcıların çok azı da fırça, cetvel ve ksilofon kullandıklarını belirtmektedir. Gerçek hayattan ise çoğunlukla su, mum, tencere, daha azı patates, patates soyucu, kumaş, termometre ve kâğıt torba, en azı da materyal olarak toprak,

balmumu, ördek, çekirdek, poşet, yağ, kâse ve tahılları kullandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca diğer materyaller kategorisi altında bilgisayar, enstrüman ve posterlerin bu dersin materyali olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi bu derste kullanılan 30 çeşit araç-gereç sıralanmıştır. Gerçek yaşamdan somut araç-gereçlerin teknolojik araç gereçlerden daha fazla oluşu dikkat çekicidir.

Tablo 5.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Kullandıkları Araç-Gereçlere/Materyallere İlişkin Algıları

Tema	Alt tema
Kırtasiye	Kalem (kurşun kalem/dolma kalem /boya kalemleri)
	Tutkal (yapıştırıcı)
	Kâğıt (defter/çalışma kâğıdı/karton)
	Makas
	Silgi (mürekkep silici)
	Tebeşir
	Suluboya
	Klasör
	Fırça
	Cetvel
Gerçek yaşamdan materyaller	Ksilofon
	Su
	Mum
	Tencere
	Patates
	Patates soyucu
	Kumaş
	Termometre
	Kâğıt torba
	Toprak
	Balmumu
	Ördek
	Çekirdek
	Poşet
	Yağ
Kâse	
Tahıl	
Diğer materyaller	Bilgisayar
	Enstrümanlar
	Poster

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinin Öğrenilmesine İlişkin İstekleri

Katılımcı öğrencilere “Hayat bilgisi dersini daha iyi nasıl öğrenirsin? Resmini çizebilir misin?” denilerek resim çizmeleri ve resimlerini anlatmaları sağlanmıştır. Bu başlık altında öğrencilerin çizdikleri resimlerin incelenmesi ve bu resimler üzerine yapılan

görüşmelerden elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Burada veriler analiz edildiğinde öğrencilerin hayat bilgisi dersinin öğrenilmesine ilişkin isteklerinin; *disiplin alanı, konular, yöntem ve materyallere* göre alt temalara ayrıldığını göstermiştir. Öğrencilerin bu istekleri Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.

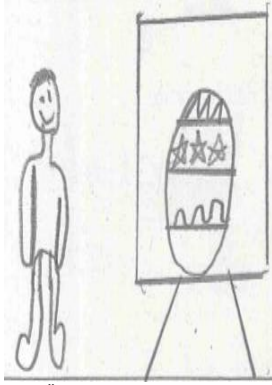
Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinin İşlenmesine İlişkin İstekleri

Tema	Alt Tema
Disiplin alanlarına yönelik istekler	Sanat
	Fen
	Müzik
Konulara yönelik istekler	Bitkiler/patates/ağaçlar/çalılar
	Hayvanlar/kurbağalar/ördekler
	İnsanlar
	Hava
	Buluşlar
Yönteme yönelik istekler	Deneyler yapma
	Tahtaya boyama
	Tahtaya yazma
	Deftere yazma
	Bireysel çalışma
	Boyama
Materyallere yönelik istekler	Anlatma
	Hava haritası yapma
	Tahtayı kullanma
	Deftere yazma
Bitki kitaplarını inceleme	

Tablo 6 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin çoğunun hayat bilgisi dersinin işlenmesine ilişkin istekleri bir bütün olarak incelendiğinde; disiplin alanlarına, konulara, yönteme ve materyallere yönelik olmak üzere dört kategoride değerlendirilmiştir. Katılımcı öğrenciler disiplin alanları olarak en çok sanat, sonra fen ve müzik ile dersin öğrenilmesini istemektedir. Katılımcı öğrenciler bu derste en çok bitkiler/patates/ağaçlar/çalılar, sonra hayvanlar, insanlar, hava ve buluşlar konusunu öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcı öğrencilerin yöntem olarak çoğunun deneyler yaparak, bir kısmının tahtaya boyayarak, azının ise tahtaya, deftere yazarak, bireysel şekilde, boyayarak ve anlatımla öğrenilmesini tercih ettikleri belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin bu dersin öğrenilmesinde materyal olarak çoğu hava haritası yaparak, tahtada, az bir kısmı ise deftere yazarak ve bitki kitaplarını inceleyerek öğrenilmesini istedikleri görülmektedir. Katılımcı öğrencilerin hayat bilgisi dersinin farklı *disiplin alanlarıyla* işlenmesine ilişkin çizdiği resim örnekleri Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1.

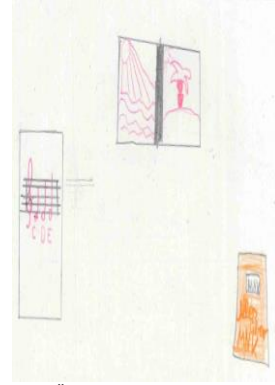
Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde İşlenmesini İstedikleri Disiplin Alanları

(3E.Ö.)
"Eğer sanat yaparsak iyi olur, insanın düzeltme ve serbestlik için zamanı oluyor..."

(2K.Ö.)
"MNK'da bitkiler, sanat ve deneyleri öğrenmek isterim. Belki de başka bir şeyler daha var, örneğin insan hakkında ama hala ne olduğunu bilmiyorum."

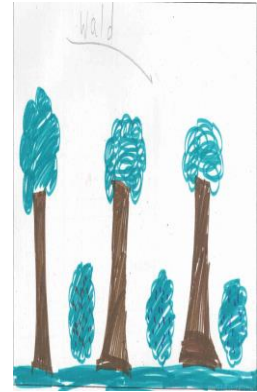
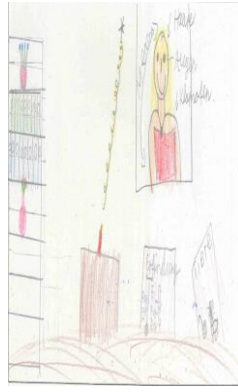
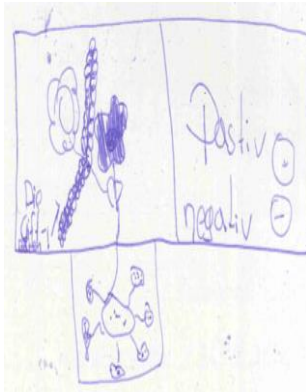

(5K.Ö.)
"Her şeyi müzikte kâğıtlardan öğrenebilirsiniz. Biri MNK'da defterde çalışıyor ve sanatta her şey tahtada boyanıyor."

Katılımcı öğrencilerin çoğu hayat bilgisi dersinde bitkiler/patates/ağaçlar/çalılar, bir kısmı insanlar, azı ise buluşlar konu edilerek öğrenilmesini istemişlerdir. Öğrencilerin hayat bilgisi dersinde öğrenmeyi hayal ettikleri konulara ilişkin çizdiği resim örnekleri Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde İşlenmesini İstedikleri Konular

(5E.Ö.)

"Bir yanda anne yumru görünür. Boyamak için dünyada bitkiyi aradım. (Zehirli ayı ile!) Üzerindeki halkalar iki saplı bir çiçek gibi. Pozitif (+) olumlu anlamına gelir, harika gibi notlar (+). (+) daha iyi demektir: A 2 iyidir, A 2+ daha iyidir. Bu da olumlu ve olumsuzdur. Bunları kullanmak isterim."

(6E.Ö.)

"MNK'da insanlar, doğa, hayvanlar, deneyler ve buluşların işlenmesini isterim."

(10E.Ö.)

"Resmim çok büyük bir patates bitkisidir. Büyüyene kadar uzun süre beklemek zorundayız."

(19K.Ö.)

"Ağaçlar, çalılar, hayvanlar"

Katılımcı öğrencilerin çoğu hayat bilgisi dersinin deneylerle, bir kısmı deftere yazarak, azı ise anlatımla işlenmesini hayal etmişlerdir. Öğrencilerin hayat bilgisi dersinde kullanılmasını istedikleri yöntemlere ilişkin çizdiği resim örnekleri Şekil 3'te sunulmuştur.

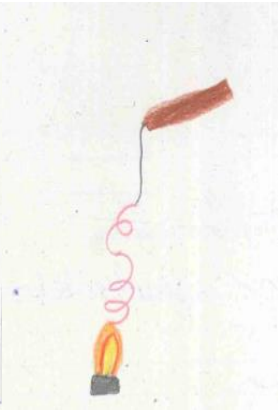
Şekil 3.

Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Kullanılmasını İstedikleri Yöntemler

(7E.Ö.)

"En sevdiğim alan matematik ve Almanca. Matematikte çok iyiyim, Almanda çok zor; bu benim için değil. İyi yapabildiğim aritmetik de aptalca ve zor. Bunlar her şeyi eğlenceli yapmıyor bu yüzden deney yapılmasını isterim."

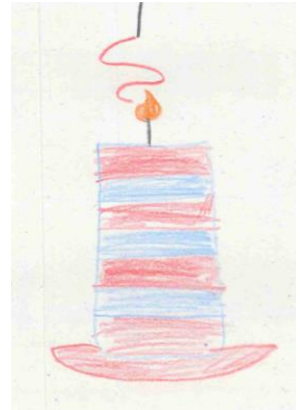
(7K.Ö.)

"Resimde spiral dönüşlerini ve en iyi deneyin bu olduğunu görebilirsiniz."

(8K.Ö.)

"Su deneyini çok beğendim. Su deneyini kısaca açıklayayım: su deneyinde bir şişeye, buz küplerine ve ılık suya ihtiyaç duyulur. Şişeye suyu, üstteki açıklığa da buz küplerini doldurun. Çok fazla sis gördünüz ama bulut yok. Ne yazık yaptığımız en iyi deney su deneyiydi yine yapmak isterim."

(13E.Ö.)

"Bu bir deney. Orada bir mum ve bir spiral var. Spiral, mumun yakınında tuttuğunuzda döner. Sonra hızla dönüyor. Sonuç olarak, sıcak havanın yükseldiğini öğrenirsiniz."

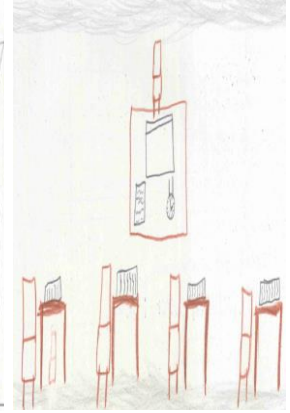
(9K.Ö.)
"Birlikte çok deney yaptık ve bazılarını anlamadık. Örneğin, termometrenin suyla doldurulmuş bir şişesi var, sonra içine mürekkep koyduk anlamadık. Ancak en iyi deney, patates bitkisinin ne olduğunu ortaya koyan deneydi. Çocukların bitkileri büyüdü, çok uzundu ve çiçekleri görebilirsin. Bunlar bizim deneylerimizi yine yapmak isterim."

(10K.Ö.)
"Sıcak havanın yükseldiğini öğrendiğimiz deneyi yapmak isterim."

(16E.Ö.)
"Hepsi aynı zamanda defterine yazıyor."

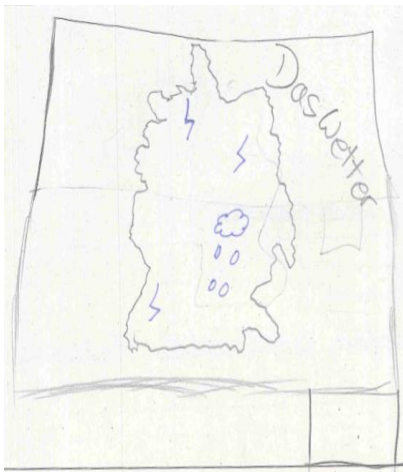

(6K.Ö.)
"Herkes tek başına oturduğunda daha iyi öğrenebilirim."

Katılımcı öğrencilerin çoğu hayat bilgisi dersinde hava haritasının az sayıda öğrenci ise bitkilerle ilgili kitapların kullanılmasını hayal etmişlerdir. Hayat bilgisi dersini hangi materyallerin kullanılmasını istediklerine ilişkin çizdikleri resim örnekleri Şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4.

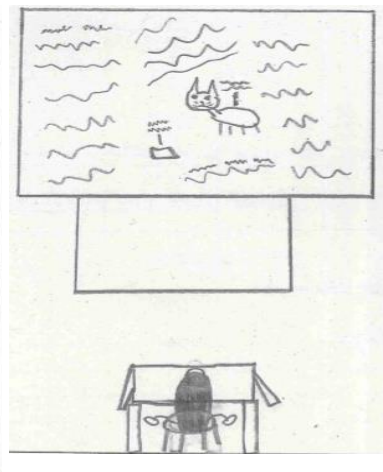
Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersinde Kullanılmasını İstedikleri Materyaller

(3K.Ö.)
"Hava haritasını boyamak isterim."

(22K.Ö.)
"Fonda tahta var Kurbağa üzerinde ve hemen yanında 9 yaşında L.(isim) oturuyor."

(1K.Ö.)
"Çocuk tahtaya bakıyor ve öğreniyor. Konu hayvanlar. Şimdi çocuk da her şeyi tahtadan yazıyor."

Katılımcı öğrencilerin çoğu hayat bilgisi dersini hava haritası, boyalar, tahta, daha azı defter ve kitaplarla işlenmesini hayal etmişlerdir.

Sonuç ve Tartışma

Katılımcı öğrencilerin verdikleri cevaplar ve çizdikleri resimler doğrultusunda hayat bilgisi dersine yönelik algıları ile ilgili ulaşılan sonuçlar şunlardır:

- Araştırma bulguları hayat bilgisi dersinin en sevilen konularının; hayvanlar (ördek, kelebek, kurbağa), bitkiler (patates, tahıl, orman), su/su döngüsü, hava gibi daha çok fen içerikli konular olduğunu, sosyal bilimlerin konusu olan insanlar konusunu az öğrencinin sevdiği, güneş, rüzgâr, sonbahar ve besin piramidi konusunun ise en az sevildiği belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin çoğu etkinlik/etkinlik alanı olarak sanat/el işi, bir kısmı deneyleri, az bir kısmı ise bu derste müziği sevdiğini ifade etmiştir.

Hummel vd.'nin (2012) dördüncü, beşinci ve altıncı sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışma sonuçlarına göre zoolojik konular botanik konulara göre daha fazla ilgi çekicidir. Eldeki çalışmada da öğrencilerin hayvanlar konusunu diğer konulara göre daha çok sevdikleri anlaşılmaktadır. İlgili çalışmada Almanya'da fen öğretiminin temel amaçlarından birinin öğrencilerin çevreye duyarlı olmalarını sağlamak olduğu; çevreye duyarlı olmanın da doğaya ilgi duymayı gerektirdiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda derslerde canlı varlıklar kullanılmalıdır. Eldeki çalışmada ilkökul hayat bilgisi dersinde hem hayvanların hem bitkilerin konu olarak yer aldığı, derslerde patates bitkisinin ele alındığı ve bu konuların öğrenciler tarafından sevildiği böylece Almanya'daki hayat bilgisi dersinin doğaya ilgi uyandırdığı ve çevreye duyarlı bireylerin yetişmesine katkı sağladığı yorumunda bulunulabilir.

Oker ve Tay (2019), "İlkokul Öğrencilerinin Gözünden Hayat Bilgisi Dersi ve Öğrenmek İstedikleri Konular" başlıklı nitel bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada ilkökul ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin hayat bilgisi dersinde fen bilimleri kategorisinde sağlık, hayvanlar, doğal afetler, teknoloji ve temizlik konularını öğrenmek istedikleri belirlenmiştir. Öğrenciler sosyal bilimler kategorisinde; trafik, spor, haklarımız, tarih, din, Atatürk'ün hayatı, aile, gelenek ve görenekler, temel ihtiyaçlar ve iletişim konularını öğrenmek istemektedir. Düşünce ve değerler kategorisinde insanların hayatları, bayramlar, diğer kategorisinde ise günlük hayat ile ilgili konular ve eşyaları öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Fakat bu betimlemelerde hayat bilgisi dersinin sanat boyutu ile ilgili öğrencilerin merak ettikleri bir konu olmadığı görülmüştür. Her iki çalışmanın da sonuçları hayvanlar konusunun sevilen ve öğrenilmek istenen konularından olduğunu ortaya koymaktadır. Eldeki çalışmada sağlık konusunu öğrenciler az sevilen olarak bildirmelerine karşın bu çalışmada öğrencilerin fen konuları içerisinde en çok öğrenmek istedikleri konular arasında yer alması dikkat çekicidir. Ayrıca eldeki çalışmada birinci sırada sevilen etkinlikler olarak görsel sanat etkinlikleri bulunurken Türkiye'de yapılan çalışmada sanatın öğrencilerin belirttikleri arasında yer almaması vurgulanmaya değerdir.

Baysal vd. (2017), hayat bilgisi ders bütünlüğünü ve gerekliliğini öğretmen görüşlerine göre inceledikleri çalışmada sınıf öğretmenlerinin çoğunun hayat bilgisi dersi içinde okutulan fen ve sosyal bilgilere ait konuların dengeli dağılmadığını düşündüklerini ortaya koymuşlardır. Bu düşüncelerini öğretmenler genellikle sosyal bilgilere ağırlık verilerek fen bilimlerindeki deneylere daha az yer verildiği, fen konularının daha az ve yüzeysel öğretildiği, sosyal bilgiler konularının birinci ve ikinci sınıflarda daha geniş ele alındığı şeklinde ifade etmişlerdir. Oysa eldeki çalışmada öğrencilerin hayat bilgisi içinde fen konularına oldukça ilgi duydukları bu derse ait konuları en çok sevdikleri konular, bu alana ait etkinlikleri (deneyleri) sevdikleri etkinlikler olarak belirtmeleri Türkiye’de hayat bilgisi açısından dikkate alınmalıdır.

Taneri ve Engin-Demir (2013) Türkiye’de yaptıkları çalışmada hayat bilgisi dersinin en sevilen etkinliklerinin canlandırma ve grup çalışmaları, en az sevilen etkinliğin ise yazı yazmak olduğunu tespit etmiştir. Aynı çalışmada araştırmacılar hayat bilgisi dersinde öğretimin, anlatım ve soru-cevap yöntemine dayandığını belirtmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları ise eldeki çalışma ile karşılaştırıldığında Türkiye’de hayat bilgisi dersinin kullanılan yöntem ve teknikler yönünden irdelenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

- Katılımcı öğrenciler hayat bilgisi dersinde sevmedikleri konunun olmadığını belirtmiştir. Az sayıda öğrenci konu olarak hayvanlar ve bitkilerden, etkinlik alanı olarak da sanat ve müzikten sıkılmaktadır.

Oker ve Tay (2019) çalışmalarında, iki ve üçüncü sınıf öğrencilerinin hayat bilgisi dersini “çok güzel bir ders”, “sevdiğim ders” ve “eğlenceli bir ders” şeklinde betimlediklerini ortaya koymuşlardır. Oker (2019) “Hayat Bilgisi Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğrencilerin Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Tutumları ve Görüşleri” başlıklı çalışmasında ilkökul ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerin hayat bilgisine yönelik tutum düzeylerinin olumlu yönde yüksek olduğu sonucunu elde etmiştir. Benzer şekilde Tiryaki (2018)’nin “İlkokul 3. Sınıf Öğrencilerinin Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarıyla Demokratik Tutumları Arasındaki İlişki” konulu araştırmasında da ilkökul üçüncü sınıf öğrencilerinin; hayat bilgisi dersine yönelik olumlu tutuma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eldeki çalışmanın ve sözü edilen çalışmaların sonuçları dikkate alındığında hem Almanya’da hem de Türkiye’de hayat bilgisi dersini dolayısıyla konularını öğrenciler sevmektedir.

- Katılımcıların çoğunlukla hayat bilgisi dersinde unutamadıkları deneyimler olumlu deneyimler (hayvanlar ve bitkiler konusu ile ilgili deneyimler), az sayıda öğrencinin ise olumsuz deneyimleri, hava konusundan oldukları sınav ve patates konusu ile ilgili çalışma yapraklarıdır.

Öğrencilerin hava konusu ile ilgili oldukları sınavı ve patates konusu ile ilgili çalışma yapraklarını olumsuz bir deneyim olarak belirtmeleri yazmaya dayanan etkinlikleri çok tercih etmediklerini düşündürmektedir. Aynı zamanda hayat bilgisine denk gelen yaş, gelişim özellikleri olarak sınav yapmaya uygun olmadığını düşündürmektedir.

- Katılımcıların ifadelerinden hayat bilgisi dersinde; kırtasiye materyalleri, gerçek hayattan materyaller ve diğer materyallerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bulgular en sık kullanılan araç-gereçlerin kırtasiye malzemelerinden; kalem, tutkal, kâğıt ve makas olduğunu göstermektedir.

Wegner vd. (2014)'ne göre öğrenciler normal okul derslerini genellikle sıkıcı bulmaktadır. Bu sorunun çözümü olarak, projektörlerin, akıllı tahtaların ve etkileşimli öğrenme yazılımının kullanılabilmesini belirtmektedir. Böylece fen konuları daha heyecan verici olacaktır. Eldeki çalışmada bu tür araçların Almanya'da hayat bilgisi dersinde kullanılmadığı söylenebilir. Türkiye'de ise bu araçların kullanıldığı çeşitli araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır (Baysal vd., 2018; Üstündağ vd., 2008).

Eldeki çalışmada hayat bilgisi ders kitabının hiç kullanılmadığı sonucuna varılmaktadır. Oysa Türkiye'deki çalışmalarda en sık ders kitabı kullanıldığı anlaşılmaktadır (Baysal vd., 2018; Taneri ve Engin-Demir, 2013; Üstündağ vd., 2008). Almanya'da bu dersin materyallerinin çoğunun gerçek yaşamdan ve kolay bulunabilir yaşamsal materyaller olması ayrıca enstrümanların da olması vurgulanmaya değerdir.

- Katılımcı öğrencilerin çoğunun hayat bilgisi dersini sanatla daha azının müzik ile öğrenilmesini, çoğunun bitkiler, azının buluşlar konusunun öğrenilmesini, çoğunun deneyler, bir kısmının tahtada boyayarak, azının ise anlatımla öğrenilmesini, bir kısmının hava haritası yaparak azının da deftere yazarak ve bitkilerle ilgili kitapları inceleyerek işlenmesini hayal ettikleri görülmektedir.

Eldeki çalışmada hem en çok sevilen etkinlikler içinde sıralanması hem de çocukların hayat bilgisi dersini deneyler yaparak işlemek istemelerinden bu derste deneylere çok yer verildiği anlaşılmaktadır. Hatta öğrenci ifadelerinden bu derste sanat, müzik ve el işi çalışmalarının da yapıldığı kullanılan materyallerden fark edilmektedir. Oysa Taneri ve Engin-Demir (2013) Türkiye'de hayat bilgisi dersini nasıl işlediklerini öğrencilerle yapılan dramalardan çıkarımlarında tahtanın önünde duran öğretmen dersi anlatmakta, çocuklar da oturdukları yerden öğretmeni dinlemektedir ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar, öğrencilerin hayat bilgisi dersindeki en önemli rolünün öğretmenin açıklamalarını dinlemek olduğunu belirtmektedir. Yine aynı çalışmada öğrencilerin yaptıkları canlandırmalarda öğretmen rolünü üstlenen kişilerin ortak özelliğinin hepsinin derslerini soru-cevap yöntemini kullanarak işlemesi olduğu tespit edilmiştir. Yine benzer şekilde Üstündağ vd. (2008) de ilköğretim ikinci sınıflarda öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecinde en çok soru-cevap tekniğini kullandıklarını ortaya koymuştur.

Şahin ve Güven (2016) Türkiye de "Sınıf Öğretmenlerinin Fen Bilimleri, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerindeki Yöntem ve Teknik Kullanımına İlişkin Görüşleri" başlıklı bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında katılımcı öğretmenlerin tümünün hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerinde en çok "düz anlatım, örnek olay, soru cevap, beyin fırtınası, gösteri deneyi" yöntem ve teknikleri tercih ettikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Bunun sebeplerini de bir ders sürecinde okullarındaki laboratuvar eksikliği, derslerde kullanmak istedikleri materyallerin olmayışı, sınıfların kalabalık

olması ve buldukları okullarda ikili öğretim yapılması olarak belirtmişlerdir. Yine bu çalışmada öğretmenlerin aşırı teknoloji kullanarak derslerini işledikleri tespit edilmiştir. Sürekli teknolojik aletlerin kullanılmasının ise sınıfta farklı yöntem ve tekniklerin uygulanmasına engel teşkil edeceği yorumu yapılmıştır. Ütkür (2016), iki sınıf öğretmenin hayat bilgisi derslerini ayrıntılı olarak gözlemlediği sınıflardan birinde genellikle öğretmenin düz anlatım yöntemini kullandığını ve genellikle öğrencilere video izleterek etkinlikleri yaptırdığını belirlemiştir. Demir ve Özden (2013) de sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinde en çok düz anlatım yöntemini tercih ettiklerini tespit etmiştir.

Güneş ve Demir (2007) "İlköğretim Müfredatındaki Hayat Bilgisi Derslerinin, Öğrencileri Fen Öğrenmeye Hazırlamadaki Etkileri" başlıklı çalışmalarında elde edilen verilere göre hayat bilgisi derslerinin öğrencileri fen öğrenmeye hazırlamada son derece etkili fakat yetersiz olduğu saptanmıştır. Bu yetersizliğin; gerek hayat bilgisi derslerindeki fen konularının kapsamından ve gerekse bu konuların sınıf öğretmenleri tarafından dersin işlenişi ve çeşitli aşamalarında öğrencilere aktarılma biçimlerinden kaynaklandığı izlenimi ortaya çıkmıştır. Fen için önemli bir alt yapı oluşturması beklenen hayat bilgisi derslerinin, önemli olduğu oranda olumlu etkilemediği ve farklı uygulamalara ihtiyaç duyulduğu gözlenmiştir. Hayat bilgisi derslerindeki fen konularında; sınıf öğretmenleri öğrencilerin bilimsel bakış açılarını geliştirebilmek amacıyla; daha fazla deney, gözlem, drama, beyin fırtınası, proje gibi öğrenci merkezli etkinlikler yapmalıdır.

Bu sonuçlar ışığında, Almanya'da hayat bilgisi dersinde en çok sevilen konuların fen bilimleri içeriğinden olması ve en çok dersin işlenmesi hayallerinin sanat, fen ve müzik alanlarının belirtilmesi dikkate alınarak sosyal bilimler içeriğinin sevilmesi için önlemler geliştirilebilir. Katılımcı öğrencilerin olumsuz deneyimler olarak sınav ve çalışma yapraklarını belirtmeleri sonucundan hareketle hayat bilgisi dersinde bu çalışmalara daha az yer verilmesi önerilebilir.

Kaynaklar

- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Barke, H. D., Harsch, G. ve Schmid, S. (2012). Teaching aims. *Essentials of Chemical Education* (ss. 61-92). Springer.
- Baysal, Z. N., Apak-Tezcan, Ö., & Araç, K. E. (2018). Perceptions of elementary school students: Experiences and dreams about the life studies course. *Universal Journal of Educational Research*, 6(3), 440-454. <https://doi.org/10.13189/ujer.2018.060311>
- Baysal, Z. N., Tezcan, Ö. ve Demirbaş-Nemli, B. (2017). Hayat bilgisi ders bütünlüğünün ve gerekliliğinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 476-492. <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.759>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Pegem Yayınları.
- Demir, S. ve Özden, S. (2013). Sınıf öğretmenlerinin öğretimsel stratejilere yöntemlere ve tekniklere ilişkin görüşleri: Hayat bilgisi dersine yönelik tanılayıcı bir çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 59-75.
- Erdoğan, M., Kayır, Ç. G., Kaplan, H., Aşık-Ünal, Ü. Ö. ve Akbunar, Ş. (2015). 2005 yılı ve sonrasında geliştirilen öğretim programları ile ilgili öğretmen görüşleri: 2005-2011 yılları arasında yapılan araştırmaların içerik analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 171-196.
- Gültekin, M. (2015). *Hayat bilgisi öğretimi*. Nobel Yayınları.
- Güneş, T. ve Demir, S. (2007). İlköğretim müfredatındaki hayat bilgisi derslerinin, öğrencileri fen öğrenmeye hazırlamadaki etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 169-180.
- Hummel, E., Glück, M., Jürgens, R., Weisshaar, J. ve Randler, C. (2012). Interesse, wohlfinden und langeweile im naturwissenschaftlichen unterricht mit lebenden organismen. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 18, 99-116.
- Kuhn, H. W. (2002). *Sachunterricht*. https://www.google.com/url?sa=t&vct=j&veq=veesrc=svesource=webvecd=vecad=rjaveuact=8veved=2ahUKEwip3djVnfPuAhWE_qQKHVE_Cj0QFjAAegQIAxADveurl=https%3A%2F%2Fwww.ph-freiburg.de%2Ffileadmin%2Fdateien%2Ffakultaet3%2Fsozialwissenschaft%2Fsachunterricht%2Fakte%2520daten%2FPublikationen%2FSachunterricht_engl.doc&usq=AOvVaw3u5mkJZubGhXWC_3YsfsOy
- Köhnlein, W. (2011). *Die Bildungsaufgaben des Sachunterrichts und der genetische Zugriff auf die Welt*. http://www.gdsu.de/gdsu/wp-content/uploads/2011/02/koehnlein_1_11_a.pdf
- Knörzer, M. (2006). Analyse der Bildungspläne für die Grundschule: Baden Württemberg Mensch, Natur und Kultur. *Bestandsaufnahme zum Sachunterricht an Grundschulen hinsichtlich Zugängen zu nachhaltiger Entwicklung, Umwelt, Globalisierung und interkulturellem Lernen* (pp. 4-10).
- Lohrmann, K. (2017). *Zur Situation des Sachunterrichts in Baden-Württemberg*. http://www.gdsu.de/wb/pages/landesbeauftragte/baden-wuerttemberg.php?searchresult=1&vesstring=lohrman#wb_7
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (1, 2 ve 3. sınıflar)*. MEB Yayınları.
- Ministerium für Kultus, Jugend und Sport Baden-Württemberg. (2004). *Bildungsplan 2004*.
- Ministerium für Kultus, Jugend und Sport Baden-Württemberg. (2016). *Bildungsplan 2016*.
- Oker, D. (2019). *Hayat bilgisi dersi tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve öğrencilerin hayat bilgisi dersine yönelik tutumları ve görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oker, D. ve Tay, B. (2019). İlkokul öğrencilerinin gözünden hayat bilgisi dersi ve öğrenmek istedikleri konular. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 409-425.
- Onat-Kocabıyık, O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: Bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66.

- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2004). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları. Öztürk, C. ve Dilek, D. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 47-81). Pegem Yayınları.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Bütün, M. ve Demir, S. B. (Çev. Ed.). Pegem Yayınları.
- Şahenk, S. S. (2009). Fransa eğitim sistemi. Ada, S. ve Baysal, Z. N. (Ed.), *Eğitim yapıları ve yönetimleri açısından çeşitli ülkelere bir bakış* (ss. 197-214). Pegem Yayınları.
- Şahin, D. ve Güven, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerindeki yöntem ve teknik kullanımına ilişkin görüşleri. *Online Fen Eğitimi Dergisi*, 1(1), 42-59.
- Üstündağ, T., Ayvaz-Tuncel, Z., Tuncel, İ. ve Çobanoğlu, F. (2008). İlköğretim 2. sınıflarda öğrenme-öğretme sürecinin betimlenmesine ilişkin bir durum çalışması. *İlköğretim Online*, 7(2), 349-360.
- Ütkür, N. (2016). Öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknik farklılıkları: Hayat bilgisi dersi örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 1631-1651.
- Taneri, P. O. ve Engin-Demir, C. (2013). Öğrenci gözüyle hayat bilgisi dersinin işlenişi: Bir nitel araştırma yöntemi olarak yaratıcı drama. *İlköğretim Online*, 12(1), 267-282.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.
- Tiryaki, B. (2018). *İlkokul 3. sınıf öğrencilerinin hayat bilgisi dersine yönelik tutumlarıyla demokratik tutumları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Wegner, C., Strehlke, F. ve Weber, P. (2014). Investigating the differences between girls and boys regarding the factors of frustration, boredom and insecurity they experience during science lessons. *Themes in Science and Technology Education*, 7(1), 35-45.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yazarlar

Z. Nurdan BAYSAL, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İlgi alanları arasında ilkökul, hayat bilgisi, düşünme becerileri ve öğretmen yetiştirme bulunmaktadır.

Zeynep DİLBERÖZER, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğünde görevli sınıf öğretmenidir. İlgi alanları arasında ilkökul ve hayat bilgisi dersi bulunmaktadır.

İletişim

Prof. Dr. Z. Nurdan BAYSAL, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Kadıköy, İstanbul, Türkiye.
E-mail: znbaysal@marmara.edu.tr

Zeynep DİLBER ÖZER,
İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye.
E-mail: zeynepdilber@yahoo.com